908
G 85
Vachott Sándor
Gyöngyös
150228
Városi Könyvtár

BENE

MINT KLIMATIKUS

GYÓGYFÜRDŐHELY.

ORVOS-SZAKÉRTŐI ÉRTEKEZÉS.

TARTOTTA

A HEVESMEGYEI ORVOS-GYÓGYSZERÉSZ EGYLET
1890. JUN. 26-IKI KÖZGYŰLÉSÉN

Dr. GERGELY IMRE.

KÜLÖN LENYOMAT A „GYÖNGYÖSI LAPOK“ 1890. ÉVI
26-IK SZÁMÁBÓL.

GYÖNGYÖS, 1890.

NYOMATOTT KOHN L. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

HELYISMERETI GYŰJTEMÉNY

I.

P.-Bene a multban.

Több megyebeli kartárs ur csak mint „*Mátra-füred*“-et ismeri leirások után a mi *P.-Benénket*, a *Mátra* legszebb pontjainak egyikét. Ezen elnevezés azonban csak a legujabb keletü neve *Puszta-Benének*. Legelőször a mult évben a „*Gyöngyösi Lapok*“-ban egy fürdői részvény társaság használta ezen elnevezést, mely Gyöngyösön alakult volna, ha megalakulhatott volna.

Az uj elnevezésével consequens akart maradni a geographiához, amely a *Kárpátoknak*, Magyarország, kedves hazánk északi, természetes védbástyájának három nyulványát emlit: *Tátra*, *Fátra* és *Mátra*. Legyen tehát mind a háromnak egy-egy Füredje és igy keletkezett már *Tátra-*, *Fátra-* és a *Mátra-Füred* elnevezés.

Ez igen elmés és helyes elnevezés, azonban én mégis csak *Puszta-Benének* emlitem most ezen helyet, mint emlitik azt krónikásaink, történészeink, legrégibb keletü okirataink is és amint emliti, illetőleg nevezi azt még ma is a nép.

Puszta-Bene! Milyen semmit-mondó név ez magában véve. Ne higyjék azonban t. kartárssaim, hogy ez annyit jelent itt, mint a nagy *Hortobágy* végtelen homokjának a közepén, hanem ezen elnevezés inkább annyit jelent, hogy: *Elpusztult Bene*.

Főtisztelendő *Kandra Kabos* ur, tudós földink, kinek fáradhatlan kutatásaiból, páratlan szivességéből ismerjük *Puszta-Bene* krónikáját, igen elmésen *Herculánum*-hoz hasonlitja *Bene* romjait.

És mi e romokra, már amennyiben csak romjai a mai *Puszta-Bene* a hajdani, pogánykori, virágzó *Benének*, büszkék vagyunk, de büszkék is lehetünk.

Nem tatárjárás, sem rabló had, sem pártviszály döntötte romba a magyar kereszténység előtti eredetü *Bene* városát, hanem igen is romba dönté a *kereszténység*, *közerkölcsiség*, *müveltség*, a nemes tudomány, a becsületes *ipar* és a békés *földmivelés* diadala, a har-

czias jellegü pogány-korral lefolytatott, évszázadokig tartó harczok után.

Ezen romokból emelt azután a magyar *Szabadság, Egyenlöség, Testvériség* magának szerény, de biztos hajlékot a mai *Puszta-Benén!* Miért ne lehetnénk büszkék tehát mi ezen romokra, *Puszta-Benére?!*

Hol most vagyunk uraim, a honfoglalás befejezte után és még a kereszténység előtt, egy virágzó város, *Bene* városa emelkedett.

Nevét a két palócz vezér, *Edö* és *Edömér* közvetlen vérétöl, *Bene*, a palócz hadnak első hadnagyától vette, ki első és örökös ura volt a *benei várnak* és az alatta, a hegy oldalában elterülö *Bene* városának.

Ezek voltak egyszersmind ösatyjai a királyi vérből származó *Abafi* nemzetségnek, kik egészen a *tatárjárás*-ig birták Benét Saárral együtt, melynek monostorában temették el később a nem természetes halállal kimult Aba királyt. *Sirja ma is látható Saáron.*

A tatárjárás után a *Csobánkák*-nak jutott *Bene* birtoklása, kik birták is egészen *Róbert Károly*-ig, ki alatt 1327. május 21-én adatott ki a királyi pecsétes irás, melynek alapján *Szécsényi Farkas Tamás* lett örökös ura.

Szécsényi Farkas Tamás ekkor az ország zászlósa, erdélyi vajda és szolnoki főispán volt.

Ugyanezen *Szécsényi Farkas Tamás* eszközölte ki később *Gyöngyös* szabadalomlevelét is, majd falakkal és tornyokkal körülvéve kulcsos várossá tette Gyöngyöst.

Szécsényi Farkas Tamás családjának kihalása után a *Losonczi* család örökölte Benét. Ezek után a *Salgaiak*, majd a *Rozgonyiak*, végre a *Kanizsaiak* vették bi. tokukba.

Bene vára, mely lovagvár volt, a mai *várbérczen* terült el várpiaczaival, terjedelmes gyümölcsös-kerttöl (pomerium) kettös viz-ároktól és magas kőfaltól körülvéve. Legalacsonyabb lejtöjén a várbércznek egy örtorony állott; a kis várpiacz egész a mai *Nagynyak*-ig terjedt. Ezen emelkedett a földszinti várépület, északról három fatornyával, itt volt a *czinterem*,

a *vár-kápolna* és ide nyilt a vár egyetlen kapuja keletfelől, a mai *vaskapu*.

A vár földalatti folyosókkal, kazamátákkal, pinczékkel is birt.

A vár vizvezetéke a vár bérez gerinczén futott végig, megtöltve a kettős viz-árkot vizzel, egyszersmind előállitva a várbeliek viz-szükségletét.

A várba szerpentin ut vezetett fel, mely a mostani *vendéglő* irányában, a malmok között letérve, mindenütt a patak mellett haladva, a hegy nyugati oldalán, fel a *Kallók-völgyén*, az északi oldalt megkerülve, a keletre néző *vas-kapuhoz* vitt, mely, mint már emlitve volt, egyetlen bejáratát képezte *Bene* várának.

Bene város 5—6 ezer többnyire iparosokból álló lakossal, a mai *Bene patak* bal partján, a vár alatt feküdt, a mai *Köporos*, *Sástó* és *Beneháza laposa* helyén.

Az egész város három *sor*-ból állott: A *László-sora* a mostani szekéruttól egyenesen a *Sástó* irányában a lejtő közepéig terjedt. *Dávid-sora* innen egész a *Sástó*-ig, mely ekkor csakugyan *tó* volt. Végre a harmadik, *Samu-sora* a *Sástó*-tól egészen fel, keleti irányban, a *Beneháza laposá*-ra kapaszkodott fel.

Ezekszerint a régi *Bene* városnak egy *V* alakja volt molynek két ága a Sástónál szögellett össze.

Volt ezeken kivül *Bene városának* egy külvárosa is, az ugynevezett *malom-sor*, a *Bene patak* mindkét partján, hol a meglehetős jómódu benei molnárok vizi malmai zakatoltak, melyek, habár szerkezetüknél fogva elég kezdetlegesek voltak, mégis ősrégi uttörői lettek a mai, világhirü magyar *malom-iparnak*.

Egyetlen emléke ezen *malom-sor* a régi *Bene* városnak, melyet ma is megmutathatunk vendégeinknek s melyet maholnap, mint a régi *Bene* város utolsó romjait is teljesen elpusztit a mindinkább fejlődő *gőz-malom* ipar.

II.

P.-Bene a jelenben.

Ma *P.-Bene*, a Bene patak jobb partján, 350 mtr magasságban, 3383·81 kataszteri hold, részint tölgyes, részint bükkös, hársas és fenyves erdejével *Gyöngyös* város telekkönyvileg bekeblezett tulajdonát képezi. Nyu-

gatról a *solymosi*, északról a *parádi* és keletről a *markazi* és *veresmarti* szintén ezer holdakra menő rengetegektől határolva.

1886-ig az egész *Puszta-Bene* állt: egy róm. kat. kápolnából, mely az 1713-iki *pestis-járvány* megszünte alkalmából fogadalmilag *Gyöngyös* városa által épitetett, továbbá egy erdészlak, egy kerülőház, egy népiskola, egy kalló és húsz vizimalomból.

A gyár-ipar tönkretéve *Puszta-Bene* malom- és szürposztó-iparát, ez évben már majdnem teljesen elhagyatott, majdnem teljesen néptelenné vált.

Ekkor lépett fel *Hanák Kolos* ur, gyöngyösi ügyvéd, eszméjével, egy a «*Magyarországi Kárpát-egyesület*» *Mátra-osztályának* felállitásával, megteremtésével.

A *Mátra-osztály* czélul tüzte ki az egész öreg Mátrát a nemzettel, esetleg az egész *turistai* világgal megismertetni, a régi, elhagyatott Puszta-Benét, mely *gyöngye* a gyöngyösi Mátrának, vig, fáradtságot nem ismerő turistákkal benépesiteni.

Ma már Hanák Kolos ur eszméje tény. Megalakult a *Mátra-osztály* és ez időszerint több mint *hétszáz* tagot számlál.

A *Mátra-osztály* már máig is nagyszabásu befektetéseket tett a *magyar turisztika* fejlesztésének előmozditása érdekében, nevezetesen: épittetett két *menedékházat*, egyet a *Nékám-szálláson*, egyet a *Jávoros-kutnál*. A *Nagylapát*-on épitette a *Hanák-kilátót*, honnan gyönyörü kilátás nyilik északon a bérczekre, délen pedig a végtelen alföldi rónaságra. Eddigi müvét a Mátra legmagasabb ormán, a tengerszintől 1912 méter magasságban, a *Kékes* tetején emelt 20 méter magas *Mátra-torony* felállitásával koronázta be, honnan a magas Kárpátokra, az egész Mátrára és a távoli Duna-Tisza-mentére pompás kilátás nyilik.

Épületeit összekötötte kényelmes, mérsékelten emelkedő hegyi utakkal, 20 kilométer hosszuságban. Az utak mentén mindenütt utjelző táblákat, jobbról-balról sürün pihenő-padokat állitott fel s az utbaeső hegyi patakokat biztos hidakkal hidalta át.

A Mátra összes forrásait kitisztitatta és hideg, 6—10° C. kristálytiszta vizét élvezhetővé tette.

Végre, van a Mátra-osztálynak *Mátra-museuma* és közbenjárásával a *budapesti*-vel összeköttetésben levő meteorologiai figyelő-intézet lett felállitva Gyöngyösön.

Nagyban előmozditotta a Mátra-osztály ügyeit első sorban *Gyöngyös* városa, mely P-Benét jó karban tartott kőuttal kötötte össze, nemkülönben a helyszinén, öt vendégszobával rendelkező, tágas folyosókkal és terraszszal ellátott, kényelmes vendéglőt épitett, mely előtt szép rendezett park terül el — kétségtelenül — már a legközelebbi jövőben.

A rendőri felügyeletet Puszta-Benén szintén a város gyakoroltatja saját rendőri-közegeivel.

Másod sorban egyes magánosok is megértették Hanák ur eszméjét és anyagi áldozatokkal siettek megvalósitani, mihamarább czélhoz juttatni. Igy épült azután a *Csomor-*, *Kozmári-*, *Krassy-* és végre a *Frank*-villa, a város által átengedett öt-ötszáz négyszögméter területen, melyért a villatulajdonosok évenként 5—5 forintot tartoznak fizetni Gyöngyös városának, mint tulajdonosnak, a tulajdonjog elismeréséül.

Ez idén egy „*Villa épitő részvénytársaság*“ kezdte meg épitkezéseit *Puszta-Benén*, mely egyelőre most csak hat, igen csinos, modern, minden igénynek megfelelő villát épitett itt s melyeket mérsékelt bérért a nyári évadra a nagy közönség rendelkezésére, kényelmére bocsájtott s esetleg örök áron el is ad.

Az elősoroltak összeségéből áll a mai *Puszta-Bene*.

III.

P.-Bene a jövőben.

Mit sem idők, sem emberek nem pusztithattak el, maradt ős Benének egy, a maga nemében páratlan kincse, *pompás levegője;* a mely köztudomás szerint első és főkelléke az élet és egészség fentartásának, mellőzhetlen tényezője a szenvedő emberiség meggyógyulásának.

A benei *levegőnek*, mint *hegyi* levegőnek, gyógytani szempontból tekintve, a következő *előnyös tulajdongai* vannak, az egészségnek épségben való tartására vagy annak visszaszerzésére vonatkozólag:

1. *Teljesen por- és füstmentes* a p.-benei levegő. Távolba esvén Bene a nagy forgalmi közlekedési utak-

tól, várostól, gyárak kéményeitől, ennek következtében nem szenyezhetik be levegőjét sem a közlekedési eszközök által felvert porfellegek, sem a sötét gyárkémények korommal telt füst-özönei.

Por- és füstmentességét *örökre* biztositja első sorban Benének kötött talaja, mely az esetlegesen támadó szelek behatása következtében sem porzik; másodsorban biztositja azon szerencsés természeti körülmény, hogy *P.-Benén folytonosan zephir lengedez.**) Évezredes rengetegeinek árnyas lombja alatt P.-Benének ugyanis 3—5 C° fokkal, mint a megfigyelések bizonyitják, mindig hüvösebb a levegő, mint a tőle délre elterülő *gyöngyösi* sikságon, amely hőkülönbözet nagyon is elégséges, hogy folytonos zephirt produkáljon és tartson fel, amely azután nem ereszti, visszahajtja *P.-Bene* területéről az esetleg Gyöngyös felől jövő por- és füst-felhőket.

Hogy mily horderejű az egészségre nézve a *benei* levegőnek ezen tulajdonsága, azt bizonyitja maga a közegészségtan; hogy pedig mit és mennyit ér a *benei* levegőnek ezen tulajdonsága, azt bizonyithatják a világ összes nagyvárosai, melyek évente milliókat költenek el, csak azért, hogy levegőjük por- és füst-tartalmát csak némileg is csökkentsék.

2. *Üde a benei levegő, a nélkül, hogy hideg, vagy csak hüvös lenne.* Ha a turista P.-Bene sűrűjébe ért, első dolga, hogy kalapját leveszi és felső ruháját kigombolja, melyek után kellemesen, sokkal könyebben érzi magát. E kellemes érzést azonban ne annak tulajdonitsa, hogy kigombolkozott és talán, hogy igy szabadabban lélekzik, hanem igen is tulajdonithatja a benei levegő üdeségének, melyben szabadabban képes lélegzeni, mint a sikság tikkasztóbb aerájában.

Ezen üdeségét a benei levegőnek nem gyakori esőzések, sem orkánszerű passat-szelek tartják fenn, mely utóbbiak elől *Puszta-Bene területe három oldalról észak, kelet és nyugat felől ezer méter magas hegylánczolattal van védve,* — hanem egyszerűen az erdő lombozata tartja fenn és igy ez nem válhatik soha hűvösséggé, sem annálkevésbé hidegséggé.

*) E miatt mondja a laikus világ, hogy „éles“ a benei levegő.

3. *Folytonosan vizpárákkal telt a benei levegő*, melyet szintén nem gyakori esőzések, hanem a mindennapi nagy harmatok tartanak fenn, melyek mindjárt napnyugta után jelentkeznek.

4. *A közönséges légkörnél ritkább a benei levegő, melyet négyszer-annyira fokozni lehet.* P.-Bene a tengerszinétől számitva 350 méter magasságban fekszik. Ily magasságban kisebb lévén a légnyomás, ritkább a levegő. Hogy egészséges embernél mi hatással van az anyagcserére a ritka benei levegő, arra megfelel *Hénogue* franczia orvos, ki tavaly hasonló magasságban, az *Eiffel-tornyon* tanulmányozta ezt. Hétszázötven méter magasságban — mondja *Henoque* a *Semaine médicale*-ban, — az emberek légzése kiadósabb és könnyebb, érverésük gyorsabb és teltebb lett, nehány percz mulva erős étvágy jelentkezett náluk.

Hogy pedig egyes tüdőbajokban mit ér a ritkitott levegő, azt m', orvosok legjobban tudhatjuk.

A Bene-laposánál még négyszer olyan magasra lehet feljutni a Mátrában. A magasságtól függvén a levegő *ritkasága*, négyszer annyira ritkult levegőben mozoghat az ember a *Kékes* csucsán, mint a Bene-laposán.

5. *Végre ozon- és illatdus a benei levegő.* Ennek bizonyitására elég legyen csak annyit felhoznom, hogy ezer holdakra menő őserdőkkel rendelkezik P.-Bene, melyekben 163 csaladbéli virág virit minden nyáron át, a mint azt *Vrabélyi Márton* ur *a magyar orvosok és természet-vizsgáloknak 1868. évben, Egerben tartott nagygyülésén, kimutatta*

A felsorolt gyógytani tulajdonságainál fogva a *benei* hegyi levegő élvezete ajánlatos a következő betegségekben:

A *szembetegségeknek* minden fajtájában, midőn is tiszta, por- és füst-mentes levegőre van szükség.

A garat és légcső hurutjánál, hol szintén tiszta és vizpárárákkal telt levegő kell.

Tüdőbetegségekben és pedig: tüdő-hurut, tüdő-légdag, tüdő-töpörödés, tüdő-zsugor, tüdő-májasodás, tüdőbeszürődés, tüdő-tágulás, tüdő-meszesedés, tüdő-gümösödés, tüdő-vizenyő stb. stb. tüdőbetegségekben, melyeknél, amellett hogy tiszta, még üde, ritkult és vizpára és ozon-tartalmu levegőbeni tartózkodás is van javalva.

Szivbetegségekben, melyeknél az érverést erélyesebbé, teltebbé kell tenni.

A hasi szervek megbetegedésében: máj-, lép-, gyomor bélbajoknál, hólyag bántalmaknál, szóval ahol csak az *anyagcsere* fokozására van a fő-suly fektetve.

Sáp kórban szenvedőknél a gyógyulásra hatalmas tényező a *benei* levegő.

Csecsemők kolerájában életmentő a benei levegő.

Végre terhességnél, gyermekágy után, ugy mindenféle néven nevezendő betegségből üdölő betegeknek nem ajánlható eléggé az üde, tiszta, ozondús stb. benei levegő.

Egyedül a csuzos bántalmakban szenvedőknek ellenjavalt a benei klima.

Számos gyöngyösi, a betegségeknek valamelyikében sinylődő polgárral tudnám már bebizonyitani állitásomat t. nagygyülés, kik nyáron át P.-Benén tartózkodva, nemcsak hogy jobban lettek és egészséges külszint nyertek, hanem még testsulyban is gyarapodtak a nyaralás után.

Ez utolsó eredményből azután az is következik hogy a ki meg akar hizni, menjen *P.-Benére* nyaralni; természetesen élelmi-szerekkel is lássa el magát bőven.

Ezekben akartam ismertetni a t. nagygyüléssel *P.-Benét*, mint *klimatikus gyógyfürdőhelyet* és éppen a t. nagygyülés előtt különösen azért, hogy a jelenlevő tek. kartárs urak ismerjék meg, miszerint közegészségtanilag mily kincset birunk P.-Benében és melyek után szives figyelmükbe és nagyra becsült jóindulatukba vagyok bátor ajánlani P.-Benét, mint klimatikus gyógyfürdőhelyet, önöknek uraim, kik egyedül hivatottak P.-Benét a megyebeli szenvedő közönséggel megismertetni, benépesiteni, szóval a már régen és sokszor hangoztatott „*Mátrafüred*“ klimatikus gyógyfürdőt megteremteni.

Dr. Gergely.

Felhivás.

Magyarországon a turistaság kezdeményezőjét a Magyarországi Kárpát-Egyesületet ajánljuk a m. t. közönség szives figyelmébe. Ki tagjainak sorába lép, nem csak az Egyesületet támogatja, de egyuttal a hegyvidéki, nemzetiségi, közmüvelődési és nemzetgazdasági tekintetben fontos érdekeket, miket önzetlenül elősegélni az Egyesületnek hivatása és czélja.

Az évi tagsági dij összesen 2 frt, minek fejében a tag a tartalmas 15—20 ives évkönyvet ingyen kapja.

Az Egyesület hegyvidékenként önálló müködéssel biró Osztályokra oszlik s minden tag tetszése szerint csatlakozhatik valamely Osztályhoz, ha azon Osztály esetleges pótlékát is lefizeti.

Ilyen Osztály a Mátravidékre nézve a Mátra-Osztály, melynél osztály-pótlék nincs s az évi 2 frt egyesületi tagsági dij fejében az ezen Osztályhoz csatlakozottak ingyen kapják az Osztály kiadványait is.

Jelentkezni „a Mátra-Osztálynak — Gyöngyös“ czimzett levelező-lapon legczélszerübb, ilyféle szöveggel: „Alulirt a M. Kt. Egyesületbe tagul . . . . évtől belépek s a Mátra-Osztályhoz csatlakozom“.

A tagság egyszerű levélbeli bejelentésre bármely év végén megszüntethető.

Felvilágositással mindenre készséggel szolgál

A M. Kt. E. Mátra-Osztályának
elnöksége
(Gyöngyös.)

Vachott Sándor Városi Könyvtár
Gyöngyös
4 531000 853274

Vachott Sándor
* 150298 *
Városi Könyvtár